

GYÓRI SZABÓ RÓBERT

A baszk identitás és a futball

Bevezetés

A világ élvonalába tartozó spanyol, pontosabban spanyolországi labdarúgásról vélhetően mindenki hallott. Az is meglehetősen széleskörűen ismert tény, hogy az ország multinacionális állam, ahol a spanyolok mellett más nemzeti közösségek is élnek. Ugyanakkor Spanyolország talán a legeklektánsabb példája annak a jelenségnek, amikor a labdarúgás nemzetiségi, kisebbségi környezetben a többségi nemzetől, a többség által uralt államtól való elhatárolódás eszköze, és a helyi, nemzeti önazonosságok része, egyik meghatározó eleme. A nemzeti identitás, pontosabban az állam területén fellelhető különböző nemzeti típusú identitások fontossága megkérdőjelezhetetlen a spanyolországi futball egész történetében a kezdetektől egészen a máig,¹ és ez különösen igaz a baszkokra, a baszk labdarúgásra. Ez az írás ennek a jelenségnek a részletesebb bemutatására vállalkozik.²

Spanyolország lakosságának csaknem harmada a kasztíliaitól eltérő nemzeti identitású, közülük több mint 7 millió katalán, 2–2 millió baszk és galíciai nemzetiségű. Az állam nemzetiségi, nyelvi és kulturális sokféleségét a több mint harminc éve hatályos alkotmány is elismeri, a 17 autonóm közösségre tagolódó országban Baszkföld, Katalónia és Galícia széleskörű belső önrendelkezéssel rendelkezik, további három tartományban is hivatalos a helyi nemzeti nyelv (katalán: Baleári-szigetek,

¹ Llopis Goig 2008: 56. p.

² A katalán identitás és a futball összefüggéseit rövidesen egy másik tanulmányban szeretném bemutatni.

Valencia, baszk: Navarra). Az autonómiák mértéke különböző, legkiterjedtebb Baszkföldé és Katalóniáé. Ezt történelmi önállóságuk, jelentős gazdasági fejlettségük indokolja, illetőleg az a tény, hogy a politikai, nyelvi és kulturális nacionalizmus, a nemzeti és nyelvi öntudat messze itt a legerőteljesebb.

A 2,3 milliós lélekszámú baszk nép zöme a spanyolországi Baszkföldön (baszkul *Euskadi*, spanyolul *País Vasco*), kis részük Navarrában, töredékük pedig a Pireneusok északi lábánál, Franciaországban él. A baszkok által lakott *Euskal Herria* területe mintegy 20 ezer km², ebből kilenctizedet a spanyolországi baszk területek tesznek ki.³ Habár számtalan elmélet született, a baszkok pontos eredete ismeretlen. Valószínűleg az ibéreknek, a félsziget őslakóinak a leszármazottai. Annyi bizonyos, hogy évezredek óta ugyanazon a helyen élnek, tehát Európa legősibb, egy helyben élő népét alkotják.

A 7.300 km² területű, 2,1 milliós, három provinciából (baszkul/spanyolul: Bizkaia/Vizcaya, Gipuzkoa/Guipúzcoa, Araba/Alava) álló Baszkföld a legtöbb hatáskörrel rendelkező autonóm közösség Spanyolországban. A félmillió lakosú Navarra autonómiája korlátozottabb, a régió nagy része ugyanis szinte teljesen elspanyolosodott, mára csupán északi sávjában élnek baszkok. A két külön autonóm közösség létrejötte azt eredményezte, hogy politikailag külön utat jártak be, a kulturális, nyelvi összetartozás nem telik meg konkrét tartalommal, miközben az erőteljesen nemzeti érzelmű baszkok a baszkföldi, navarrai és franciaországi baszk területek és lakosság együvé tartozását hangsúlyozzák.

A baszkok önálló nemzetnek tekintik magukat, identitásuk fő elemei a nyelv, a kultúra, a történelem, a terület, valamint a történelmi előjogok (*fueros*). A baszk identitás, a baszk nyelvhez és kultúrához ragaszkodás, az önállóság vágya rendkívül erős, a különböző diktatórikus korszakok spanyolosítási törekvései ezt még jobban megerősítették.

A baszk identitás hangsúlyozásában különös szerepet játszik a sport, és azon belül a labdarúgás. A futball a baszk térségekben, főképp Baszkföldön politikai állásfoglalás is egyben. A baszkok részben saját nemzeti kultúrájukat erősítik a foci segítségével, részben pedig politikai jelentőséget is tulajdonítanak futballklubjaiknak és válogatottnak. A baszkoknak (és a katalánoknak) ugyanis saját válogatottnak (*seleccion*) van, illetve olyan klubcsapataik, amelyek egész nemzetüket képviselik, jelképezik,

³ Ruiz Vieytez 2002: 119. p., Etnikumok enciklopédiája 1992.

a baszk nemzetet, illetve Baszkföldet elsősorban – bár nem egyedül – az Athletic Bilbao.

Az alábbiakban három korszakra bontva tárgyalom a baszk futball és nemzeti érzés összefüggéseit. A kezdetektől a spanyol polgárháborúig terjedő részt a Franco-diktatúra évtizedeinek bemutatása követi, végül a demokratizáció óta máig eltelt időszakokkal zárom mondandómat. Mindegyik részben előbb vázolólok a történelmi, politikai, társadalmi hátteret, majd külön foglalkozom a baszk klubcsapatokkal, illetve a baszk „nemzeti” válogatottal. Más korszakolás is elképzelhető, a spanyolországi futballról írt tanulmányában Ramón Llopis Goig négy időszakot különít el: 1. regionális, „pre-nemzeti” szakasz; 2. a spanyolosítás időszaka; 3. a regionális nacionalizmusok erősödése; 4. „poszt-nemzeti” szakasz. Felosztásom abban tér el az övétől, hogy véleményem szerint az utóbbi években a spanyol labdarúgás nem lépett túl a nemzeti szakaszán, írásom végére érve döntse el az olvasó, melyikünknek van igaza.⁴

1. A kezdetektől a spanyol polgárháborúig

1.1. Történelmi, politikai, társadalmi háttér

A baszkok történelmének védjegye az önállóságra törekvés, a külső hódítókkal szembeni állandó védekezés, leigázásukkal az ókor óta többen is sikertelenül próbálkoztak. A középkor folyamán a baszkok földjére támaszkodó Navarrai Királyság kivívta, majd évszázadokig megőrizte függetlenségét. A 16. század elejére a baszk provinciák kasztíliai uralom alá kerültek. Baszkföldet a 20. századig soha nem integrálták teljesen a spanyol államba, a baszk előjogok (*fueros*), az autonómia elemei megmaradtak. Navarra azonban közben elveszítette autonómiáját, a Franciaországhoz tartozó baszk területek önállósága pedig a francia forradalom következtében szűnt meg.

A kivételezett helyzet a fő oka a gazdasági fejlődésének, Baszkföld korán iparosodott, kikötői, nagyvárosai (pl. Bilbao) az atlanti kereskedelem csomópontjaivá váltak. Gazdasági, társadalmi fejlettsége egyedülálló

⁴ Llopis Goig 2008, 56–63. p. Cikkében egyébként korszakonként röviden vizsgálja a spanyol válogatott, a spanyol Real Madrid, a katalán FC Barcelona és a baszk Athletic Bilbao szerepét.

volt az országban: a 19. században itt a legalacsonyabb a bűnözés, fejlett a helyi infrastruktúra, magas az iskolák száma, egyeteme van.⁵

Baszkföld elszigeteltsége révén mindvégig megőrizte önálló tudatát, az önkormányzat eszméjét, a modernizáció sem az asszimilálódást katalizálta, hanem a nemzeti önállóság megteremtésének a szándékát, annál is inkább, mivel a 19. századi európai nemzeti ébredések a baszkokat sem hagyták érintetlenül. A baszk nacionalizmus atyja, *Sabino Arana* a 19. század végén szervezte meg mozgalmát a minél nagyobb függetlenség visszaszerzéséért. Szerinte Baszkföld és Spanyolország között sosem állt fenn politikai unió, csupán uralkodók voltak közösek. Arana a baszk nemzet jellegzetességeit öt tényezőben határozta meg: az eredet, a nyelv, a kormányzat és a törvények, a szokások, valamint a történelmi személyiség.

Arana politikai örökségként utódaira hagyta a dilemmát: függetlenségre törekvés, avagy a realisabbnak tűnő széles körű autonómia megszerzése Spanyolországon belül. 1895-ben megalakult a Baszk Nacionalista Párt (BNP), mely a nemzeti mozgalom vezetőjévé vált. Legfontosabb célja a függetlenség, vagy legalább a széles körű autonómia kiharcolása volt, valamint a spanyolok betelepülésének a megakadályozása.⁶

Primo de Rivera diktatúrájának elnyomó politikája a 20-as években csak tovább erősítette a baszk nemzeti öntudatot, és egységbe tömörítette a nacionalista mozgalmat. A baszk nacionalizmus a második spanyol köztársaság idején részben elérte célját. Ugyan 1931-ben, amikor 13 régióra osztották fel az országot, a baszkokat nem nyilvánították külön nemzetnek, de régiójuk autonómia-státútumában jelentős jogkört harcoltak ki: a baszk hivatalos nyelv lett, a rendfenntartás, a jogrendszer, a gazdaságpolitika terén szabad kezet kaptak. A kiterjedt autonómia Baszkföldre vonatkozott, Navarra külön és szerényebb jogokat kapott. 1936-ban a baszk autonóm terület már magába foglalta Navarrát is, ám létrejötte után hamarosan elfoglalták Franco csapatai.⁷

1.2. A futball kezdetei

Spanyolországban a labdarúgást angolok honosították meg, úgy, ahogyan az a világ számos helyén is történt. A játék azokban a kereskedelmi központokban, kikötővárosokban terjedt el, ahol sok angol fordult meg.

⁵ Anderle 1985, Sipos 1993: 36–37. p., Kasper 1997: 51–124. p.

⁶ Klein 1996: 58. p., Acha 1998: 87–89. p., Kasper 1997: 125–131. p.

⁷ Kasper 1997: 143–152. p.

Az első spanyolországi futballklubot 1878-ban egy andalúziai kikötővárosban alapították, mégpedig egy közeli rézbánya angol vezetői. A Huelva Recreation Club (későbbi spanyol nevén Recreativo de Huelva) kezdetben csupa brit játékosból állt.

Két évtizedig tartott, mire az ország déli csücskéből az északi régiókba is elért a játék. A baszk és a katalán tartományokban a századforduló környékén hozták létre az első klubokat, az alapítók külföldiek, főként angolok voltak, és a csapatokhoz helyi polgárok is csatlakoztak. A futball a modern baszk nacionalizmus elterjedésével egy időben jelent meg baszk területeken. 1898-ban angolok részvételével történt az első baszk futballklub, az Athletic Club Bilbao megalapítása is, nem véletlen a helyszín, hiszen az Angliával élénk kereskedelmi kapcsolatban álló baszk városban sok brit telepedett le. Bilbao „őshonos” polgárai pedig nyitottak voltak a nyugat-európai, főleg az angol hatások előtt, valóságos angломánia vett erőt rajtuk.⁸ A szomszédos baszk tartomány, Gipuzkoa tengerparti városaiban néhány évvel később jelent meg a futball, szintén az itt élő brit fiatalok honosították meg a játékot. 1903-ban Recreation Club néven alapították San Sebastian kikötőváros első futballklubját, a későbbi Real Sociedad elődjét, illetve Irún városában is ekkor indult útjára szervezett keretek között a labda.⁹

1.3. A baszk klubcsapatok

A spanyolországi futball a 20. század elejéig lényegében regionális szinten szerveződött, országos bajnokság csak a húszas évek végén indult. Ezekben az évtizedekben a futball az államon belül különösen Baszkföldön és Katalóniában volt rendkívül erős, ahol a regionális szinten előbb rendeztek bajnokságokat és kupákat, mint az ország sok más területén, sőt, a baszkok kezdetben az országos szintű megmérettetéseket is uralták.

A sorra megalakuló baszk csapatok az északi területek bajnokságában (*Campeonato de Norte*) vitézkedtek. Az Athletic Bilbao (és egy időre az Arenas Getxo) hamarosan a történelmi baszk tartomány, Bizkaia meghatározó csapata lett, a szomszédos baszk provinciában (Gipuzkoa) a Sociedad és az Irún emelkedett ki a mezőnyből, Araba tartományban a Deportivo Alavés, míg Navarrában valamivel később a pamplonai Osasuna.

⁸ A 33 sportember által alapított labdarúgó egyesület formálisan, jogi szempontból csak 1901-ben jött létre. www.athletic-club.net, The Club rész, History alcím.

⁹ www.realsociedad.com, Historia cím, História del Club alcím, Antecedentes rész.

Már a század elején kialakultak a franciaországi és spanyolországi baszk területek között is a futballkapcsolatok. 1912-ben például a francia ligát reprezentáló csapat játszott a spanyolországi Irún baszk területtel, a következő években a jelentősebb baszk klubok számos európai egyesülettel játszottak mérkőzéseket, nem csak odahaza, hanem olykor külföldön is.¹⁰

Bár Spanyolországban az első futballklub megalakulása után csak fél évszázaddal később rendeztek országos bajnokságot, ez nem azt jelenti, hogy addig a csapatoknak nem lehetett részük országos szintű megmérettetésben. Az első spanyol kupát ugyanis évtizedekkel korábban, már 1902-ben megrendezték, voltaképpen ez egy madridi labdarúgó torna volt, amit XIII. Alfonz koronázási ünnepe alkalmával szerveztek. Az eseményből hagyomány lett, ettől kezdve minden évben kiírták a kupát, amelyet ma is Király Kupának (*Copa del Rey*) neveznek. A 30-as évekig a spanyol kupaküzdelmekben a baszk csapatok domináltak, közülük is elsősorban az Athletic Bilbao, de a Real Sociedad, az Arenas de Getxo és a Real Unión de Irún is elnyerte legalább egyszer a serleget.¹¹

A baszk futballt ezekben az évtizedekben főleg két csapat uralta, a Sociedad és az Athletic rivalizálása számos emlékezetes mérkőzést eredményezett. Egyenesen történelmi meccsnek nevezik kettejük 1918. februári összecsapását. A durva játékot és a szurkolói verekedést hozó meccs nyomán máig általánossá vált a kép a baszk foci kemény, agresszív stílusáról, a motivált, harcoss játékosokról és a fanatikus szurkolókról. A baszk focit a *furia* (megszállott) kifejezéssel kezdték illetni.¹² Ezen nincs is mit csodálkozni, két tényező is ebbe az irányba terelte a baszk labdarúgás stílusát. Egyrészt a helyi futball angol gyökerei kétségtelenül még sokáig hatottak a baszkok játékmódjára, az 1920-as években a Bilbao agresszív stílusát széles körben csodálták, hozzátevé azt is, hogy játéku nem eredeti, hiszen Nagy-Britanniából származik.¹³ Másrészt a baszkok önképe és a róluk alkotott kép is egy kemény és harcoss népről szól, futballjukban óhatatlanul visszaköszöttek ezek a tulajdonságok, amelyeket a médiatálalás még jobban felnagyított.

1928–29-ben rendezték az első országos bajnokságot Spanyolországban, mégpedig 10 csapat részvételével. A spanyol kupát már elnyerő hat

¹⁰ Crolley – Hand 2006: 128. p.

¹¹ Burns 2005: 124. p., www.athletic-club.net, „The Club” rész, „History” alcím

¹² Martialay 2000: 168. p., Crolley – Hand 2006: 128. p.

¹³ Burns 2005: 150. p.

klub és a másik három finalista automatikusan bekerült (köztük négy baszk alakulat: Athletic Bilbao, Arenas Getxo, Real Sociedad, Real Union de Irún; rajtuk kívül három katalóniai csapat: FC Barcelona, RCD Español, Europa de Barcelona, és két fővárosi egylet: Real Madrid, Athletic Club Madrid). A Baszkfölddel szomszédos Cantabria kikötővárosának a csapata, a Racing Santander selejtezőmérkőzések után csatlakozhatott.¹⁴ A baszk és a katalán klubok, illetve az angol hatásnak kitett és arra fogékony északi kikötővárosok kezdeti dominanciája már a névsorból egyértelmű, de az első bajnokságok eredményei is ezt támasztják alá. Az országos liga elindítása a foci professzionalizálódását is jelentette, az élvonalbeli klubok játékosai már a labdarúgásból éltek, alapfizetést és a győzelmekért járó prémiumot kaptak.

Ebben az időben a baszk futballra már a világ közvéleménye is felfigyelt. Az 1924-es amszterdami olimpián ezüstérmes spanyol válogatott felét a Bilbao adta, de a Real Sociedad-ból is bekerült játékos a csapatba.

1.3.1. BIZKAIA BÜSZKESÉGE: AZ ATHLETIC BILBAO

Az Athletic Bilbao csapata a tízes években túlnőtt baszk riválisain, maga mögé utasította a Sociedad csapatát is, és sorra begyűjtötte a regionális bajnoki címeket.¹⁵ A Bilbao nem csak a baszk klubok közül emelkedett ki, hanem az ország legjobb csapatává nőtte ki magát, nem utolsósorban azért, mivel Angliából szerződtettek neves edzőket. A polgárháborúig a Király Kupa összes kiírásának majdnem felében elhódították a serleget, összesen 14 alkalommal.¹⁶

Az első spanyol bajnokságot 1929-ben az FC Barcelona nyerte, ezt követően a harmincas évek közepéig a Bilbao négyszer végzett az élen, kétszer a második helyet szerezte meg, egyértelműen uralta a mezőnyt. Első két bajnoki elsőségük évében a kupát is elhódították, vagyis „duplán dupláztak”. A 30-as évek elejének csapata hihetetlenül erős alakulat, a spanyol foci történetének egyik legsikeresebb gárdája volt. A játékosok egytől egyik baszkok voltak, az edző pedig továbbra is angol. A Bilbao sikorsorozatának a polgárháború vetett véget, aminek következtében évekig szünetelt mindenféle bajnokság. A polgárháború szétzilálta a klu-

¹⁴ www.realsociedad.com, Historia cím, Historia del Club alcím, www.athletic-club.net, „The Club” rész, „History” alcím.

¹⁵ www.athletic-club.net, „the Club” cím, „Honours” alcím.

¹⁶ www.athletic-club.net, „the Club” cím, „Honours” alcím.

bokat egész Spanyolországban, elvértve rendeztek csak barátságos mérkőzéseket, miközben számos játékos katonáskodott.

1.3.2. GIPUZKOA ÉLCSAPATA: A REAL SOCIEDAD

A San Sebastian-i Recreation Club 1909-ig nem volt hivatalosan bejegyzett egyesület, de ebben az évben a csapat már meg is nyerte a spanyol kupát. A siker után önálló futballklubot alapítottak Sociedad de Fútbol néven.

Az alapítást követő évben kiegészült a klub neve, 1910-ben ugyanis XIII. Alfonz uralkodó a „királyi” (Real) előnevet adományozta a csapatnak, és e gesztust még egy baszk egyesület sem utasíthatta vissza. Persze nem a Sociedad vált az egyetlen „királyi” labdarúgó csapattá, a Madrid FC, és számos „vidéki” futballklub (ilyen volt például a barcelonai Espanól és a sevillai Betis) részesült hasonló kegyben. E kluboknak a vezetőségét, játékosait, szurkolói bázisát részben spanyolok alkották, és az ország egysége szempontjából megbízhatóbbnak ítélték.¹⁷ Ezzel a lépéssel e csapatok spanyol nemzeti karakterét kívánták erősíteni többek között a regionális identitást inkább jelképező helyi riválissal szemben (FC Barcelona, FC Sevilla). Az sem lehet véletlen, hogy a helyi identitásra markánsabban építő „vidéki” klubok nevében szerepel az adott város neve, míg a spanyol királysághoz kötődést hangsúlyozó egyesületek elnevezéséből hiányoznak a városnevek. A Sociedad a név alapján beleillik a sorba, de a spanyol-sághoz való csekély kötődése és erőteljes baszk nemzeti karaktere miatt inkább kivételnek számít a királyi gárdák közül.

A klub alapító tagja volt a La Ligának. A csapat megszenvedte a 30-as évek zűrzavaros időszakát. Miután 1931-ben kikiáltották a spanyol köztársaságot, a klub nevet változtatott, megszabadult a Real névtől, és Donostia Club de Fútbol néven működött tovább. 1934/35-ben kiesetek az első ligából, a következő évben a másodosztályban indultak, utána a polgárháború véget vetett az országos bajnoki küzdelmeknek.¹⁸

¹⁷ Burns 2005: 125. p.

¹⁸ www.realsociedad.com, Historia cím, Historia del Club alcím.

1.3.3. ARABA KÉPVISELETÉBEN: DEPORTIVO ALAVÉS

A másik két baszkföldi tartományhoz képest Araba labdarúgása szerényebb színvonalat produkált. A helyi meghatározó futballklubot, a Deportivo Alavés-t az előbb bemutatott két klubhoz képest jóval később, 1921-ben alapították, bár gyorsan elég komoly csapatot sikerült kiépíteni. Az első országos bajnokságok kiírásának évében a gárda a második ligába került, de az 1930/31-es szezont már az élvonalban kezdte. Ott azonban nem tudott megragadni, három év után kiesett, a következő évtizedekben a másod- és harmadosztály között ingázott.¹⁹

A 30-as évek elején néhány évig tehát mindhárom baszkföldi tartomány legalább egy, de jellemzően inkább két csapattal képviseltette magát a spanyol élvonalban, a baszkok egyértelműen uralták az ország labdarúgását.

1.3.4. NAVARRA IKONJA: AZ OSASUNA

A 10.500 km² területű, félmillió lakosú Navarra (baszkul *Nafarroa*) fényes múlt, Baszkföldre hasonló különleges kiváltságokra tekintet vissza. Navarrára a baszkok úgy tekintenek, mint arra a szent helyre, ahol már a római idők előtt ott ringott állam nélküli nemzetük bölcsője. A navarraiak identitása azonban konfliktusos, nem tisztázott, hogy ők az egységes baszk nemzet részei-e, avagy önálló navarrai önazonosságról helyesebb-e beszélni.

A baszk nemzeti érzés évszázadok óta csak a tartomány hegyvidéki, északi területén erőteljes, a déli, sík vidék népessége elspanyolosodott, hagyományosan jó kapcsolatokat ápol Spanyolország többi részével, nem utolsósorban azért is, mert itt él a tartomány többségét alkotó spanyolajkúak zöme. Az északi baszk és a kasztilianizált déli zóna közötti „átmeneti” térségben baszk és spanyol nyelvűek keverten élnek, idetartozik a főváros is, *Pamplona* (baszkul *Irunea*) lakosságának manapság mintegy tizede baszk nyelvű.²⁰

Navarrában is a 20-as években vált igazán népszerűvé a labdarúgás. Két pamplonai egyesület (Sociedad Sportiva, New Club) fúziójával 1920-ban alapították az azóta is a tartomány ikonjának számító Club Atlético

¹⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Deportivo_Alavés. A csapat saját honlapja nem túl informatív.

²⁰ Ruiz Vieytez 2002: 127. p.

Osasuna futballklubot. A név baszkul egészséget, életerőt jelent, az Osasuna az egyetlen, első osztályt is megjárt csapat, melyet baszk nyelven neveztek el. A klub piros-kék színei Navarra zászlajának színösszetételét tükrözik, címerében visszaköszön a tartományi korona-motívum.²¹

A három osztályra tagolt országos bajnokság kiírásakor az Osasuna a harmadik ligába került, de 1935-ben már a feljutott az élvonalba. Ott azonban nem sok babér termett a csapatnak, azonnal ki is estek.²²

1.4. A baszk válogatott

1.4.1. A VÁLOGATOTT MEGALAKULÁSA

Szűk két évtizeddel az első baszk labdarúgó klub megalakulása után, 1915-ben életre hívták a baszk válogatottat, a legjobb baszk játékosokból álló alkalmi együttest, amely szuverén államiság híján kizárólag barátságos találkozókön léphetett pályára.

A baszk „nemzeti” tizenegy elnevezése nem volt egyszerű, a polgárháború előtt több néven is futott, kezdetben hivatalosan az Északi Régió Válogatottjának (*Selección Regional del Norte*), röviden Északi válogatottnak (*Selección Norte*) nevezték, majd 1916-ban a *Selección del País Vasco* (Baszkföld spanyol neve), 1930–31-ben pedig a *Vasconia* elnevezést kapta. Az első nevek próbálták elfedni a csapat nemzetiségi karakterét, miközben az összes játékos baszk volt, valójában tehát mindig is baszk válogatotról beszélhetünk.²³

A baszk *Selección* első mérkőzését 1915-ben játszotta, mégpedig a katalán válogatott ellen, és a találkozó a baszkok győzelmével ért véget. A következő bő másfél évtizedben is jobbára Katalóniával játszottak barátságos meccseket, kettőjük összecsapása hagyománnyá nemesedett, máig egymás leggyakoribb ellenfelei. A spanyol sajtó jobbára hallgatott ezekről a találkozókról, a spanyolosító törekvésekkel nem fértek össze az ilyen kezdeményezések, még a sportban sem.²⁴ De nemcsak

²¹ www.osasuna.es/dev/historia/hitos/ The birth of Osasuna.

²² www.osasuna.es/dev/historia/hitos/inicios

²³ Gotzon 1998. A szerző a baszk válogatott történetét három részre bontja: 1. A kialakulás kora, 1915–1931, 2. A spanyol polgárháborús évek, 1936–1939, 3. A demokratikus kor, 1979-től máig.

²⁴ Crolley – Hand 2006: 129. p.

a katalánokkal játszottak, a 20-as években például a különböző baszk klubok játékosaiából álló csapat Dél-Amerikában túrázott.

1.4.2. A BASZK VÁLOGATOTT A POLGÁRHÁBORÚS ÉVEKBEN

Bár 1936-ban a hivatalos bajnokságokat szüneteltették, a baszk futballélet nem állt meg. Különböző nacionalista politikai csoportok szervezésében a baszk klubok, illetve a baszkföldi tartományok válogatottjai is számos barátságos mérkőzést játszottak, a bevételből kívánták finanszírozni a baszk válogatott 1937-re tervezett külföldi túráját. Az egyre zavarosabb belpolitikai helyzet miatt ugyanis a baszk válogatott csak Spanyolországon kívül játszhatott. A polgárháborús években egyébként a baszk Selección az *Euskadi* nevet viselte. Az 1937–38-as európai és latin-amerikai túrának kettős célja volt: pénzszerzés, illetve a külföldre irányuló propaganda, avagy „nemzetimázs”, a válogatottat Baszkföld mozgó nagykövetségének, külképviselőtének szánták. Figyelemreméltó, hogy a külföldiek elől egyébként szinte hermetikusan elzárt Szovjetunióba is eljutottak, a spanyol polgárháborúban a köztársasági oldalt támogató kommunista állam örömmel fogadta a baszk labdarúgókat, és a szovjet lapok nem fukarkodtak a dicséretükkel.²⁵

Miután 1938/39-ben a baszk válogatott elindult a mexikói bajnokságban és meg is nyerte azt, a polgárháború lezárulásával, Franco győzelmével a csapat elvesztette hátországát és kényszerűen feloszlott.

2. A Franco-korszak

2.1. Politikai, társadalmi háttér

A diktatúrával a baszk történelem egyik legszörnyűbb korszaka kezdődött. A polgárháborúban elpusztult Guernica, az ősi baszk főváros, melyet német bombázók romboltak le. A további baszk mérleg húszezer halott, százezernyi emigráns, az ősi kiváltságok, valamint a független státus teljes elvesztése.

Az „egy állam, egy nemzet, egy nyelv” jelmonddal az egységes Spanyolország ideológiáját hirdető, a homogén spanyol nemzetállam megte-

²⁵ Crolley – Hand 2006: 129. p.

remtéséért küzdő, tűzzel-vassal központosító Franco diktatúrája a baszkok számára kíméletlen elnyomást hozott. A baszk identitás minden megnyilvánulására – pl. nyelv- vagy jelképhasználat, tánc, ének, szokások, politikai mozgalmak – a legkegyetlenebb megtorlás volt a válasz, rengeteg baszkot bebörtönöztek, megkínóztak, vagy kivégeztek. Betiltottak bármiféle baszk kulturális tevékenységet, bezárták a bilbaói baszk egyetemet, a baszk iskolákat spanyolosították (még az óraközi szünetekben is tilos volt baszkul beszélni). A nyelv használatának tilalma nemcsak az oktatásra vonatkozott, hanem mindenre kiterjedt (sajtó, rádió, televízió, könyvkiadás), tilos volt az otthonokon kívül baszkul beszélni, a diplomákban tilos volt a baszk nyelvű misézés, az újszülötteknek nem szabadott baszk neveket adni.²⁶

A baszkok ellenállása össznemzeti méreteket öltött, tovább küzdöttek függetlenségükért, szeparatista mozgalmakat szerveztek. Részen kívülküdön szervezkedtek: emigráns baszk kormány működött Nyugat-Európában, 1956-ban megszervezték a Baszk Világkonferenciát, megszületett a program a baszk irodalmi nyelv és az illegális baszk iskolák létrehozásáról. A baszk belföldi politikai ellenállás élén az illegálisban működő Baszk Nacionalista Párt (BNP) állt. A párt szervezte az illegális baszk nyelvű oktatást (*ikastola*-rendszer), támogatta a bebörtönözöttek családait és azokat a papokat, akik a tilalom ellenére vállalták az anyanyelvű misézést.

Az üldöztetés szélsőséges identitást váltott ki a lakosságból, egy részük erőteljesen radikalizálódott és az erőszak eszközához nyúlt. Nem csoda, hiszen a baszkok körében a szabadságukért, függetlenségükért végrehajtott erőszak elfogadott módszer, követett hagyomány. 1959-ben Baszkföld és Szabadság néven (ETA, *Euskadi Ta Askatasuna*) létrehozták a világ egyik legismertebb és legkegyetlenebb szeparatista mozgalmát, mely erőszakos eszközökkel törekedett céljai elérésére. E célok: a baszk nyelv védelme, a baszk nemzet felszabadítása, a hét történelmi baszk tartományból (Navarrát és a franciaországi baszk területeket is beleértve) álló önálló, független baszk állam megeremtése. Az ETA taglétszáma soha nem érte el az ezer főt, befolyása és hatása azonban jelentős, bizonyos időkben meghatározó volt.

Az ETA forradalmi háborút hirdetett, ami a gyakorlatban szabotázsakciókat jelentett, amivel provokálták a diktatúrát. Első merényletüket

²⁶ Klein 1996: 59. p., Kasper 1997: 165–170. p.

1961-ben követték el, célpontjaik kezdetben a spanyol állam jelképei (szobrokat, zászlókat, műemlékeket rongáltak meg) voltak. Az igazi terrorhullám 1968-ban kezdődött, az ETA ekkor hajtotta végre első, halálos áldozattal járó „népítéletét”. Ezzel megkezdődtek a fegyveres terrorakciók, a kölcsönös leszámolások, eredménye a diktatúra bukásáig 119 halott. Az ETA legjelentősebb akciója a spanyol miniszterelnök, a diktátor kiszemelt utódának meggyilkolása volt 1973-ban, ami kétségkívül jelentősen hozzájárult a rendszer hanyatlásához. A diktatúra keményen visszavágott, hajtóvadászat kezdődött az ETA ellen, bírói eljárás nélkül bárkit le lehetett tartóztatni, elfogott tagjai közül sokakat halálra ítélték.²⁷ A félelem és elnyomás miatt ördögi kör indult be, ami a Franco-korszak végéig eltartott, de egészen máig érezteti a hatását.

Az 1950-es évektől egyébként enyhült az elnyomás, a baszk nyelv bizonyos lehetőségekhez jutott, a baszkok 1964-től minden évben megrendezték a „Haza Napját”, és ezt az illegális tömegdemonstrációt a diktatúra eltűrte. Az 1970-es évek elejére a nemzeti mozgalom szétörte az illegalitás kereteit.²⁸

A Franco-éra ugyanakkor gyors gazdasági növekedést és bevándorlást eredményezett, ami jelentősen megváltoztatta Baszkföld nemzeti-összetételét: a 70-es évekre lakóinak már csak kétharmada volt ott született baszk. A madridi központosítás, a nagymértékű bevándorlás rányomta a bélyegét a nemzeti öntudatra. A baszk önazonosságnak alárendelődve, de mégis kialakult egyfajta látens hispán identitás, a baszkok többsége egyre inkább a spanyol állam keretein belül képzelte el a tartomány létezését.²⁹

2.2. *A baszk klubcsapatok*

Az országos megmérettetések a labdarúgásban 1938-tól kezdődtek újra, először a spanyol kupát írták ki, mégpedig megváltozott néven, Franco tiszteletére ugyanis Copa del Generalísimo elnevezést kapott. Új bajnokság a következő év ősztől kezdődött.

A Franco-korszak mintegy 35 éve alatt a spanyolországi futball baszk dominanciája véget ért. A központosítás és spanyolosítás a labdarúgásra

²⁷ Tihanyi 2003: 5–17. p.

²⁸ Klein 1996: 60–61. p., Mező 2000: 85–86. p., Tihanyi 2003: 5–9. p., Kasper 1997: 174–179. p.

²⁹ Kasper 1997: 170–174. p.

is kiterjedt, ennek következtében a fővárosi klubok ragadták magukhoz a kezdeményezést. Spanyolország első számú, kimagaslóan legeredményesebb klubjává a rendszer kegyeltje, a Real Madrid vált, a második számú sikercsapat pedig az Atlético Madrid lett. 1939-től a következő negyven év bajnokságaiból 25-ször madridi klub végzett a spanyol pontvadászat élén.

Az eredményesség szempontjából a baszk futball látványosan visszaesett, a Franco-korszakban a korábbinál jóval kevesebb babér termett a baszk csapatoknak, a spanyolosító nacionalista diktatúra nem sok esélyt adott a polgárháborús évek során széteső baszk labdarúgás sikeres és teljes rehabilitációjára.

A Franco-érában törölték a kommunikációból, a sportsajtóból a spanyoltól eltérő baszk vagy katalán futballról szóló gondolatokat. Ahogyan csak egy nemzet, egy nyelv, egy kultúra létezhetett a diktatúra évtizedeiben, ennek megfelelően csak egynemű futballja lehetett az országnak: a spanyol. A diktatúra évtizedei alatt a baszk klubok mérkőzéseiről rövid, tényszerű beszámolók születtek, születhettek csak a sajtóban, mentesen bármiféle politikai, nemzeti-nemzetiségi utalástól, a sajátos baszk stílus azonban néha így is megjelent a szövegekben: bátor, kemény, merész, erős, elszánt, energikus, és egyéb jelzők olvashatók a baszkok játékaról.³⁰

A baszk játékmód furcsa módon mégis nagy karriert futott be a diktátor regnálása idején. A francoizmus első éveiben ugyanis az állami propaganda új életre keltette a „*furia española*”-t, azaz a spanyol megszállottságot, amelyet az „Új Spanyolország” legfontosabb erényének tüntettek fel. Ez lett a „hivatalos” tulajdonsága a spanyol focinak is, amely részben a korábban a baszkok futballkultúráját leíró stílusjegyekből építkezett. Az 1940-es években a Bilbao csapatát az autentikus *furia* mintapéldájaként állították a többi klub elé.³¹

A diktatúra évtizedei alatt a repressziók visszahatásaként felerősödő baszk nemzeti érzés még inkább kötődött a labdarúgáshoz. Az országos bajnokságokban szereplő baszk klubok stadionjai voltak az egyedüli színhelyek, ahol a baszkok – ha bújtatott formában is, de – nyilvánosan kifejezhették nemzeti identitásukat úgy, hogy ezért nem kockáztattak büntetést, nem kerültek miatta börtönbe.

³⁰ Crolley – Hand 2006: 129. p.

³¹ Burns 2005: 150. p.

2.2.1. ATLÉTICO BILBAO

Az új rendszer szemében az Athletic Bilbao külföldi eredetű elnevezése eleve szállka volt, ezért angol nevétől megfosztották, a csapat Atlético Bilbao néven működhetett tovább. Franco parancsa nem csak a baszk csapatra vonatkozott, minden spanyolországi klub nevéből el kellett távolítani az angol szavakat. A tábornok emellett elvárta, hogy politikai tisztoogatást rendezzenek a „regionalista” csapatoknál. Bilbaóban a falangista igazgató nem is habozott: a baszk születésű játékosok akkor játszhattak, ha nem voltak szeptaristák.³²

A klub történetének talán legnagyobb teljesítménye, hogy viszonylag hamar sikerült újjászervezni a csapatot. A háború előtti nagycsapat tagjai szétszóródtak, új játékosokból kellett építkezni, tizenéves baszk tehetségekkel töltötték fel sikeresen a keretet. A klub taglétszáma is gyorsan emelkedni kezdett, 1941-re elérte a másfél ezret.³³

Az Atlético Bilbao többé már nem volt a spanyol labdarúgás élcsapata, de még mindig az élbolyban maradt, két bajnoki címet és kilenc kupagyőzelmet gyűjtött be a diktatúra évtizedei alatt, a bajnoki aranyak tekintében a két fővárosi alakulat mellett a katalán FC Barcelona is megelőzte.

2.2.2. REAL SOCIEDAD

Franco hatalomra kerülésével a San Sebastian-i klub nevét vissza kellett változtatni Real Sociedad-ra. A polgárháború után a másodosztályban folytatta a csapat, a 40-es éveket főleg ott töltötte, míg az 50-es években végig az első osztályban szerepelt. A 60-as években megint nem volt sok köszönet, a csapat kiesett az első ligából. 1968-ban sikerült a feljutás, ezután tartósan megkapaszkodott az élvonalban – egészen 2007-ig. A Franco-korszakban összesen 12 évet töltött a második ligában, és ingázásai során hétszer váltott osztályt, került fel vagy esett ki.

2.2.3. DEPORTIVO ALAVÉS

A polgárháború után a Deportivo Alavésből továbbra sem lett tartósan élvonalbeli csapat, sőt, a 40-es éveket többnyire a harmadik osztály-

³² Burns 2005: 151. p.

³³ www.athletic-club.net, The Club – History

ban töltötte. 1954-ben jutott fel másodszer az élvonalba, ám mindössze két szezon kellett a kieséséhez. A következő húsz évben felváltva a második- és a harmadik ligában szerepelt. Érdekeség, hogy a 60-as évek végének egyik szezonjában Puskás Ferenc edzősködött a csapatnál.³⁴

2.2.4. A NAVARRAI OSASUNA

Navarra erősen katolikus spanyol lakossága a polgárháborúban Franco mellé állt, ezt követően a tartomány elkerülte a Baszkföldet sújtó retorziókat, bár természetesen a baszkság bármilyen megnyilvánulása itt is tiltott dolognak számított.

A polgárháború után az Osasuna a második ligában folytatta, ahonnan néhány év múlva kiestek. A negyvenes évek végére a klub kilábal a hullámvölgyből, rövidesen felkerültek az élvonalba, de ott tartósan megragadnia nem sikerült, sőt, 1963-ban ismét húsz évre búcsút intettek az első osztálynak, ám az ingázásnak nem lett vége, a klub annyira visszaesett, hogy a következő évtizedben felváltva a másod- és a harmadik ligában játszott.³⁵

2.3. *A baszk válogatott*

A Franco-diktatúra időszaka több évtizedre lehetetlenné tette a baszk válogatott összehívását, egy újabb baszk-katalán mérkőzés megrendezése pedig kiváltképpen az álmok világába került. Utóbbira a diktatúra enyhüléséig, egészen 1971-ig kellett várni, akkor rögtön két meccset, oda és visszavágót is rendeztek. Érdekeség, hogy a bilbao-i találkozón tudta először legyőzni Katalónia a baszkokat, a 2–1-es győzelmet máig nem követte újabb katalán siker, a baszkok uralják a két állam nélküli spanyolországi nemzet válogatott szintű összecsapásait.

³⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/Deportivo_Alav%C3%A9s

³⁵ <http://www.osasuna.es/dev/historia/hitos/transformacion>

3. A demokrácia bő harminc éve

3.1. Politikai, társadalmi háttér

A Franco halála utáni spanyol demokratizálódáskor, a baszk politikai erők a politikai, gazdasági, kulturális és nyelvi tartalmú autonómiát és önálló nemzeti létük elismerését igényelték, a teljes függetlenséget csak az ETA követelte.

A megszülető új spanyol alkotmány a többi régióhoz, „autonóm közösséghez” képest a négy spanyolországi baszk provinciából hármat magában foglaló Baszkföldnek (*Euskadi*) egy fokkal kiterjedtebb autonómiát biztosított. A BNP törekvései ellenére Navarrát nem sikerült a baszk autonóm közösséghez kapcsolni. A baszkoknak nem tetszett az alkotmánynak a „spanyol nemzet felbonthatatlan egységét” hangsúlyozó szövege, ezért az arról megtartott népszavazáskor többségük el sem ment szavazni. 1979-es autonómia-státútumukból egyszerűen kihagyták a spanyol egységre vonatkozó utalást, így a „Guernica Törvény”-ről rendezett szavazáson már a szavazók 80%-a igennel voksolt.

Ettől fogva lehet az oktatásban, közigazgatásban használni az immár hivatalos baszk nyelvet, a baszkok szabadon használhatják jelképeiket, így zászlójukat is. Baszkföldnek 39 tételesen felsorolt tárgykörben kizárólagos a hatásköre, irányítja többek között az oktatást, ipart, környezetvédelmet, lakásépítést, de hozzátartozik a szociális ellátás, a területfejlesztés, az idegenforgalom, a sport, a helyi tömegkommunikáció is.

Baszkföld a többi régióhoz képest magas fokú pénzügyi függetlenséget élvez, az adók többségét önállóan szedhetik, és a bevétel alig tizenötöd részét kell átutalniuk Madridba a közös ügyek, a védelmi kiadások, a monarchia fenntartása, a posta és a külügy finanszírozására. A személyi jövedelemadó és a társasági nyereségadó mértéke eltérhet a spanyoltól. A baszk kormány 1996 óta maga szedheti be az úgynevezett különleges – alkoholra, dohánytermékekre, üzemanyagokra kivetett – adókat. A megkülönböztetett önállóság másik látványos eredménye a belső biztonságért felelős saját baszk rendőrség (a 7 ezer fős, piros sapkás *Ertzantza*) felállítása volt 1994-ben.

A stratégiai irányító funkciókat a központi állam megtartotta magának (honvédelem, külpolitika, társadalombiztosítás stb.), ezen kívül számos, alkotmányosan előírt ellenőrzési mechanizmussal is rendelkezik

a régióban, az állam és Baszkföld közötti hatásköri konfliktusok feloldására az Alkotmánybíróság jogosult.

Baszkföld három történelmi tartománya egyfajta konföderációt alkot, mindegyik 25 képviselőt küld a 75 fős parlamentbe. A baszk parlament alkotja meg a helyi törvényeket, ellenőrzi a baszk kormányt, megválasztja a kormány elnökét (*lendakari*), akit a király nevez ki. A végrehajtó és igazgatási feladatokat az e parlamentnek felelős ún. kormányzó tanács látja el. A régió fővárosa, *Vitoria Gazteiz* a parlament és a kormány székhelye, míg a baszk minisztériumok és a baszk egyetem fakultásai megoszlanak a három provincia fővárosa között (további kettő: *Bilbao*, *San Sebastian*).³⁶

Baszkföld politikai életét a mai napig elsősorban a nemzeti kérdés befolyásolja. A baszk nemzeti, nacionalista pártok a regionális választásokon eddig mindig megszerezték a szavazatok többségét, de minden egyéb párt is hangsúlyozza baszk jellegét. A nemzeti pártok között akadnak mérsékelt, autonomista és radikális, függetlenségre törekvő pártok is. Utóbbiak támogatottsága egyre szerényebb, a baszkok többsége ugyanis a spanyol állam keretein belül képzei el „országát” létezését, s túlnyomó többségük elveti a radikális, erőszakos eszközöket, egyre többen érzik úgy, hogy az ETA, a terrorizmus a baszkok nemzeti szegénye. Az autonómia kiépülése óta Baszkföld meghatározó pártja továbbra is a mérsékelt Baszk Nacionalista Párt (spanyol rövidítésben PNV).³⁷

A baszk nemzettudat erejét, a baszkok önállósági aspirációit jelzi, hogy az autonómia-státútumhoz kiegészítő rendelkezést fűztek, miszerint az autonómia elfogadása „nem jelenti a baszk nép lemondását azokról a jogokról, amelyek megilletnék őt történelme okán, s amelyek jogi szabályozás útján aktualizálhatók.” A régió parlamentje kinyilvánította a baszk nemzet önrendelkezési jogát, nem kizárva abból a függetlenséghez való jogot. A baszk nemzeti törekvések a történelmi jogra hivatkoznak, amely a spanyol államiságnál is régebbi, ezért szerintük azt semmilyen spanyol alkotmány nem korlátozhatja. Meggyőződésük szerint az idő nekik dolgozik, és előbb-utóbb szükségszerűen be kell következnie a baszk önállóságnak.³⁸

A semmilyen nyelvcsaládba sem tartozó baszk nyelv a modern nemzeti ébredés óta a baszk identitás szimbóluma. Franco beolvasztó

³⁶ Mező 2000: 88. p., Kasper 1997: 184–193. p.

³⁷ Ruiz Vieytez 2002: 120–121. p.

³⁸ Ruiz Vieytez 2002: 122. p., Mező 2000: 90. p.

politikája, a baszk nyelvet használók üldözése bizonyos nyelvi asszimilációt eredményezett, ehhez még a spanyolországi belső vándorlás is hozzájárult, a nyelvet beszélők száma sokáig folyamatosan csökkent. Ma Euskadi lakóinak mintegy 30%-a beszél baszkul, továbbá minden ötödik polgár érti a nyelvet, az autonóm közösség fele nem rendelkezik baszk nyelvismerettel. A baszkul beszélők körében rendkívül erős a nemzettudat, a baszk nemzet mégsem kizárólag a nyelvben él, a nyelvet vesztettek baszk önazonossága is szilárdnak mondható.

Az autonóm közösségben hivatalos baszk nyelvet a baszkföldi identitás, a közösségi integráció alapvető elemének tartják, mindenkinek minden baszkföldi intézményben joga van, hogy baszk vagy spanyol anyanyelvén szólaljon meg. A baszk nyelv ismerete az összes tartományi, helyi intézménynél, a közigazgatásban, a közalkalmazotti szférában, de sok cégnél is kötelező.

Az elmúlt években a baszkföldi politika ismét az önállóság kérdése körül forog. 2005-ben a régió törvénytervezetet nyújtott be a spanyol parlamentnek, és Spanyolország föderalizálását javasolta Euskadi vonatkozásában. Baszkföld Madriddal megosztott szuverenitással rendelkezne, spanyol hatáskör jószerével mindössze a honvédelem maradna, az új alkotmány elismerné az önálló baszk nemzetet, Baszkföld elnyerné a külső önrendelkezés jogát, végső soron akár ki is léphetne, önálló állammá alakulhatna. A spanyol parlament elutasító döntése után a mérsekelt nacionalisták által vezetett baszk kormányzat az országrész önrendelkezése ügyében tartandó népszavazást tervezett annak elismeréséről, hogy a területnek joga van „szabadon dönteni” jövőjéről, ami tartalmazza az elszakadás jogát is. A referendum megtartását a spanyol állam megghiúsította. A népszavazás sorsa nem lett volna egyértelmű, a népeség mintegy fele bővítené az autonómia hatásköreit, de csak bő harmaduk támogatja a föderalizálási tervet, és ötödük a függetlenséget. Bár talán nem túlzás, ha feltételezzük, hogy a baszkok jelentős része a hosszabb távon, békésen elért önállóság elképzelésének megnyerhető.

A közeljövőben a függetlenség elérése azonban úgyszólván lehetetlen, spanyol részről semmilyen hajlandóság sincs arra, hogy beleegyezzenek a baszk területek kiválásába, az EU léte is mérsékli a szecessziós aspirációkat.

A baszk kérdés kompromisszumos és tartós rendezését elősegítheti, hogy az ETA 2006-ban, története óta először tartós fegyverszünetet jelentett be, és hajlandónak mutatkozott tárgyalásokat kezdeni a spanyol

kormányval a több évtizedes fegyveres harc befejezéséről. A fordulat háttérben több ok is meghúzódik. Részben meggyengülése következménye, az utóbbi években a spanyol és francia hatóságok komoly csapást mértek az ETA-ra; a baszk társadalom egyre elutasítóbb a terrorral szemben, a baszkok körében szinte alig maradt valaki, aki támogatná a függetlenség kivívásának erőszakos útját; valamint szerepet játszik Baszkföld autonómiájának bővülése is, úgy tűnik, hogy békés úton is jelentősebb önrendelkezéshez juthatnak hozzá a baszkok.

A demokratikus Spanyolország szakított tehát a kasztíliai centralizmussal, és ötvözni próbálja az egységes spanyol nemzetállamot a különböző régiók, nemzetek belső önrendelkezésével. Ez az önálló nemzetudatú baszk (és katalán) autonóm közösség igényeit nem elégíti ki teljesen. Elsősorban Baszkföld, de Katalónia is folyamatosan autonómiája kiszélesítésére törekszik – nem is sikertelenül –, a baszkok a teljes függetlenségről sem mondtak le. Önálló nemzeti identitásuk, függetlenségi aspirációjuk a futballban is kifejezésre jut.

3.2. Baszk futballklubok

3.2.1. A DEMOKRATIKUS FORDULAT IDŐSZAKA

Franco-halála után a baszk futballcsapatok látványosan kiálltak az autonómia mellett. A három legfontosabb baszkföldi klub, az Athletic Bilbao, a Real Sociedad és a Deportivo Alavés 1975 után együtt emelte fel szavát a baszk nemzeti jelképek (főként a zászló, vagyis az ikurrina, amely a baszk önazonosság legfőbb szimbóluma) használatáért. 1976 végén a két első ligás baszk csapat, a Sociedad és a Bilbao meccsén a két csapatkapitány egy-egy ikurrinával vonult be a pályára. 1977-ben a Bilbao stadionjában már rendszeresen lobogtak a baszk zászlók.³⁹ Ebben az évben a Bilbao és az FC Barcelona meccsén a csapatkapitányok a baszk és a katalán zászlóval vonultak be. A katalán klubot a holland ikon, Johan Cruyff, a baszk csapatot a kapuslegenda, Iribar vezette, és mindketten csatlakoztak a politikai foglyok szabadon bocsátása mellett folytatott kampányhoz. A stadiont zsúfolásig megtöltő szurkolók Franco idején betiltott jelképeket, katalán és baszk zászlókat lengettek.⁴⁰

³⁹ Crolley – Hand 2006: 130. p.

⁴⁰ Burns 2005: 223. p.

A demokratizálódás éveiben, egészen pontosan 1977-ben a Bilbao az egész baszk labdarúgás történetének legfényesebb nemzetközi sikerét érte el, bejutott az UEFA-kupa döntőjébe.

3.2.2. A BASZK FUTBALL MÁSODIK ARANYKORA:

A 80-AS ÉVEK ELSŐ FELE

A Franco-korszak végén nagy jelentőségű szabálmódosításról döntöttek a spanyol labdarúgásban, amely a hatását igazán csak később, már a politikai, társadalmi fordulat után fejtette ki: 1972-től a spanyol bajnokságban két idegenlégiós léphetett csapatonként pályára. Ezzel kinyílt a Pandora-szelencéje, a külföldiek szerepeltetésének lehetőségei ettől kezdve egyre szélesedtek.

Kezdetben a saját nemzetiségű játékosokra építő baszk klubok egyike sem élt ezzel a lehetőséggel, s ezért természetesen lépéshátrányba kerültek a riválisokkal szemben, bár egy ideig ez még nem látszott meg a teljesítményükön, sőt. Az UEFA-meneteléssel a Bilbao már megmutatta, hogy továbbra is érdemes vele számolni, a 80-as évek első fele pedig újabb, még nagyszerűbb baszk sikereket hozott, ráadásul két baszk csapat is kiugró teljesítményre volt képes.

A diktatúrából felszabadulást követő években ismét a csúcsra jutott a baszk labdarúgás, felszínre törhetett az addig elfojtott nemzeti érzés, ami a futballban is fejlethetetlen időszakot eredményezett. A 80-as évek első fele a baszk futball nagy fellángolásáról szólt, az eredeti angol nevére visszaváltó Athletic Bilbao és a Real Sociedad megtörte a madridi és barcelonai hegemóniát, és ketten együtt egymás után négy bajnoki címen osztoztak.

Baszk csapatnak tehát negyedszázados böjt után sikerült ismét felkapaszkodni a csúcsra, és maga mögé utasítani a két óriásklubot, a Real Madridot és a Barcelonát. A 80-as évek eleje különösen a Real Sociedad történetében kiemelkedő periódus, egyértelműen a csapat aranykorszaka, hiszen sem előtte, sem utána nem sikerült bajnoki címet szereznie, ekkor azonban zsinórban kétszer is összejött a bravúr.

A Bilbao csapatát Xavier Clemente edző repítette a csúcsra, aki a baszk értékekre alapozva egy sziklakemény stílust alakított ki. Ez a játékmód sikerre vezetett, bár a pórul járt ellenfelek sokat és panaszkodva bírálták. A kritikusok közül kiemelkedett César Menotti, a Barcelona trénera, aki 1978-ban az argentin válogatottal világbajnokságot nyert. Hosszú és kemény vitába keveredett a baszk edzővel, és a kreatív

futballt védve elítélte a Bilbao defenzív, destruktív és durvaságra hajlamos játékát. A két klub viszonya elmérgesedett, a mindkét oldalon erőteljes nemzeti érzések miatt egyébként is kiélezett, magas hőfokú rivalizálásuk teljesen elfajult, ezt az 1983. szeptemberi barcelonai bajnoki összecsapásuk tragikusan példázza. A hírhedten kőkemény baszk védőjátékos, Goikoetxea hátulról elkaszálta a gólhelyzetbe kerülő ifjú támadózenit, Maradonát, akinek csúnyán eltört a bokája, és csak bonyolult műtéttel sikerült meggyógyítani, majdnem véget ért a karrierje. A mozdatot sokan a spanyol futballtörténet egyik legbrutálisabb szabálytalanságának tartják, elkövetőjét a „bilbao-i mészáros” nevet kapta.⁴¹ De fél éves lábadozás után, 1984 elején Maradona visszatért, és hamarosan fényes bosszút állt a baszk csapaton, a Bilbao otthonában játszott bajnok in az ő két góljával győzött a katalán gárda.

A két edző által is háborúnak nevezett küzdelem nem ért véget, harmadik felvonás következett. Májusban ez a két csapat vívta a Király Kupa fináléját. A felek sértő sajtónyilatkozatokkal inzultálták egymást, a baszkok különösen Maradonát próbálták kizökkenteni az egyensúlyából. Ezt a taktikát a mérkőzésen is folytatták, játék helyett ütközet zajlott a pályán. Amikor a sok elszenvedett fault utáni ráadásaként az egyik védő a középső ujját mutatta Maradonának, a támadó elvesztette az önuralmát és törlesztett. A játékező kiállította, a játékosok közötti tumultuózus vitából dulakodás, verekedés, majd szurkolók csatlakozásával tömegverekedés alakult ki, amit csak a rendőrök tudtak leállítani – mindezt az uralkodó, I. János Károly szeme láttára. A durváskodó futballban a baszkok jobbnak bizonyultak, 1–0-ra győztek, és elhódították a serleget.⁴² Néhány héttel később a Bilbao megvédte bajnoki címét, vagyis kétféle értelemben is duplázott.⁴³

3.2.3. A BASZK CSAPATOK A MEGVÁLTOZOTT FUTBALLKÖRNYEZETBEN

Annak következtében, hogy a külföldi játékosok szereplése elégyre kevesebb akadály hárult, a 80-as évek második felétől a baszk

⁴¹ Burns 1999: 254–256. p.

⁴² Az elbukott bajnokság és kupavereség, illetve botrány után Maradona elhagyta Barcelonát. Nápolyba igazolt, ahol a világ legjobb labdarúgója vált belőle.

⁴³ Duplázás, vagyis bajnoki cím és kupagyőzelem összesen 5 alkalommal sikerült a Bilbao-nak: 1930, 1931, 1943, 1956, 1984.

labdarúgásra nehéz évek köszöntöttek. Mindez a Bosman-szabály bevezetése óta fokozottan igaz. Az idegenlégiósok szereplése előtt ugyanis csaknem minden korlát ledőlt, azóta az Európai Unión belül uniós állampolgárságú labdarúgó bárhol játszhat. A 90-es évek végére már csak egyetlen megkötés maradt az idegenlégiósokra vonatkozóan: csak négy EU-n kívüli játékos lehetett egyszerre spanyol pályákon.

Mindez óriási hatást gyakorolt az ország labdarúgására. A Primera Division nívója az egyre több neves külföldi játékos miatt tovább emelkedett. A többi meghatározó futballnemzetnél történetekhez hasonlóan az ezredfordulóra a spanyol futball világa is teljesen átalakult. A vezető klubok profitorientált gazdasági társaságokként kezdtek működni, talán ez volt a foci történetének legnagyobb horderejű változása, nagyobb hatása volt még annál is, amikor a 20-as években az amatőrismust a profi futball váltotta fel.

Az új környezetben egyre nehezebb volt a baszk csapatoknak tartaniuk magukat a hagyományos filozófiájukhoz, miszerint csak baszk focistákat igazolnak, a külföldi játékosok spanyolországi beáramlása mindegyik baszk klubot választás elé kényszerítette. A Real Sociedad váltott is, 1989 nyarán hosszas vita után a klub úgy döntött, hogy a játékosok terén lemondanak a kizárólagos baszk karakterről, és leigazolták az első külföldi játékosukat. Nem baszk nemzetiségű spanyol állampolgár viszont továbbra sem játszhatott a csapatban, ezt a megkötést csak néhány éve oldotta fel a klub vezetése.⁴⁴ A Bilbao azonban máig hű maradt hagyományaihoz, még akkor is, ha így a versenytársak előnyre tettek szert, és a klub középcsapattá vált, elmaradtak a trófeák, és olykor a kiesés ellen kellett küzdenie. Mindezt nyilvánvalóan nem volt könnyű elfogadnia a szurkolóknak, de inkább az eredménytelenséget választották, mintsem csorbuljon a csapat érintetlen baszk identitása.

3.2.4. BEFELÉ RIVALIZÁLÁS, KIFELEÉ EGYSÉG, A BASZK NEMZET KÉPVISELETE

A Franco-éra végére a futball és a baszk nemzeti tudat klubszinten a korábbiaknál is szorosabban összefonódott. A baszkok esetében a futball, illetve a futballklubok identitásmegőrző szerepe vitathatatlan. A baszk fociklubok nem pusztán sportegyesületek, talán a katalán

⁴⁴ www.realsociedad.com, Historia cím, História del Club alcím.

FC Barcelonához képest is még igazabb, hogy többek egy szimpla labdarúgó klubnál.⁴⁵

A többes szám használata nem véletlen. A katalánoktól eltérően ugyanis nem is egy, hanem több csapat jelképezi a helyi, a baszk nemzetet, illetve Baszkföldet. A baszkság képviselőinek pluralitása a hagyományos, történelmi-területi szerkezetből, a baszk nemzeti önazonosságon belül is eltérő tartományi identitásokból adódik, az egyesületek egy-egy nemzetrészt, ősi baszk tartományt is reprezentálnak. Baszkföld három történelmi régióját régóta egy-egy csapat képviseli, az Athletic Bilbao, a Real Sociedad, valamint a Deportivo Alavés, mindhármuk kapcsán rendkívül erős a kapcsolat a futball és a baszk identitás között, közülük a két élvonalbeli klub, az Athletic Bilbao és a Real Sociedad a baszk nemzet egészének fő reprezentánsai.

A Franco-diktatúra következtében a korábban élesen versengő baszkföldi csapatok a külső nyomással szemben összefogtak, és azóta e klubok egyszerre rivalizálnak egymással befelé és kooperálnak egymással kifelé. Közöttük olykor ma is heves a versengés és a politikai megosztottság, de kifelé egységet mutatnak, a külvilággal szembeni egység minden helyi rivalizálásnál fontosabb. A külvilág felé a baszk nemzet egészét reprezentálják, és azt a képet alakították ki magukról, hogy mindegyikük a helyi, lokális kötődésen túl az egész baszkságot megtestesíti.⁴⁶

A baszkságot képviselő csapatok között az Athletic Bilbao az „első az egyenlők közül”, valószínű baszk nemzeti szimbólum. Baszkföldön úgy tartják, hogy a Bilbaónak minden baszk szurkol, azok is, akik szeretik a focit és azok is, akiket önmagában a futball hidegen hagy. A Bilbao csapata közügy, a nemzeti identitás fontos eleme.⁴⁷ Baszkföld meghatározó csapata annyira hű „hazájához” és nemzetéhez, hogy – mint láttuk – kizárólag a hét történelmi baszk tartományból származó baszk futbalisták játszhatnak benne. Ez a mai globalizálódó futball világában szinte párhát ritkító jelenség, a csak és kizárólag baszk játékost foglalkoztató hagyományai megőrzése miatt a klubot világszerte unikumnak tekintik. A csapat mindenkori vezetése büszkén hangsúlyozza is ezt aényt, elismerve, hogy filozófiájuk teljesen eltér a futballvilág mai gyakorlatától, de hagyományos értékeik védelmét, a csapat baszkságát mindennél

⁴⁵ A katalán klub jelszava: „több mint egy klub”.

⁴⁶ Walton 2001: 25. p., Crolley – Hand 2006: 130. p.

⁴⁷ Bahamonde 2000: 147. p.

fontosabbnak tartják.⁴⁸ Mindezt a klub jelképei, a csapat megjelenése is hűen tükrözi. A klub hivatalos himnusza természetesen baszk nyelven íródott, és a szöveg a baszkokat, illetve Baszkföldet dicsőíti. A csapat piros-fehér csíkos meze a baszk nemzeti lobogó három színéből kettőt visszaad.

Az Athletic Bilbao a katalán Barcelonához hasonlóan a mai napig nem hord reklámot a mezén. A klub nemzeti jelképnek számít, amely nem szolgálhat partikuláris gazdasági érdekeket. 2004-től az egyesületnél új idők kezdődtek, felkerült egy szponzor neve a szerelésre: a baszkföldi kormányzat adott félmillió eurót, és ezért az Euskadi feliratot viselik mezükön a játékosok, vagyis azóta Baszkföldet „reklámozzák”. Baszkságát a csapat ennél látványosabban már nem hangsúlyozhatja.

A Real Sociedad ebből a szempontból hasonló felfogást képvisel. A tartományi színeket visszaadó, kék-fehér csíkos mezük szintén nem reklámfelület, azon egyedül baszk provinciájuk neve, a Gipuzkoa felirat olvasható. A csapat erőteljes baszk identitása már csak azért sem lehet meglepő, mert Baszkföld három tartománya közül Gipuzkoa a „legbaszkabb” térség, itt él arányosan a legtöbb baszk anyanyelvű és identitású lakos. Mint említettük, játékos-politikájában a klub már nem ragaszkodott ennyire a baszk vonalhoz, engedve a korszellem nyomásának, e téren húsz éve váltott és nyitott.

A szeparatista baszk nacionalisták természetesen a baszkságukat hirdető futballklubok támogatói, szurkolói. Főként az Athletic szurkolótáborának nagy része erősen baszk identitású, akik mérsékeltén vagy radikális nacionalista nézeteket vallanak. Számukra – de akár általánosítható is a gondolat: a baszkok többsége számára – a spanyolosítás jelképeként, megtestesítőjének tartott Real Madrid az ősellenség. A királyi gárda, valamint a baszk ikon, a Bilbao találkozója a sporteseményen túlmutatóan mindig egyfajta spanyol-baszk összeütközés is. A fővárosban is hasonlóan érznek, a Real Madrid táborában erős a baszk elkülönülés-ellenesség. Általában mindig a szokásosnál több spanyol zászló fogy, ha baszk ellenfél játszik náluk. A baszk csapatokat mindig hangos füttyező, átkozódás fogadja a Bernabéu-ban. De kisebb baszk csapatokat is inzultusok érnek, ha alacsonyabb osztályú kasztíliai csapatokkal játszanak például egy kupameccsen.

⁴⁸ Shulman 2004: 70. p., Ball 2001: 72. p., www.athletic-club.net, „the Club” cím.

A baszk foci régen sokat emlegetett önálló stílusáról ma már egyre kevesebb szó esik, a spanyol futballkultúra része lett, a baszk játékosok és a szurkolók szenvedélyessége azonban máig változatlan.

A navarrai Osasunával együtt a spanyolországi első osztályban tartósan három baszk illetőségű csapat is vitézkedik az utóbbi évtizedekben, a baszkok, illetve futballklubjaik ebből a szempontból magasan felülreprezentáltak a spanyol élvonalban, ami elsősorban a baszk tartományok gazdasági fejlettségének, a stabil anyagi bázisnak, másodsorban pedig a labdarúgás kimagasló helyi népszerűségének köszönhető.

3.2.5. ATHLETIC BILBAO: SIKER NÉLKÜLI NEGYEDSZÁZAD

A 80-as évek közepétől az egyre több idegenlégióst befogadó spanyolországi futballpolitika következményeként érthető módon a Bilbao tartós hullámvölgybe került. Az egyébként kiváló utánpótlásnevelés már nem képes „kitermelni” az összetételében nemzetközivé váló rivális csapatok egyre magasabb nivóját elérő játékosokat. A legutóbbi bő negyedszázadban nem sok babér termett a klub számára, 1984 óta nem végeztek a tabella élén, az ezüstérem is mindössze egyszer jött össze, 1997/98-ban, abban az évben, amikor a klub centenáriumát ünnepelték (az első ligában játszó csapatok közül elsőként).⁴⁹ Nem volt könnyű elfogadni az eredmények elmaradását, mindenesetre manapság már az is nagy sikernek számít a klubnál, ha a csapat a tabella első felében végez.

A kupaszereplés terén is hasonló a helyzet, a demokratizálódást követő éveknek az 1984-es volt az egyetlen bilbao-i kupagyőzelme. Még kétszer eljutottak a fináléig, legutóbb 2009-ben. Ez a döntő nemzeti szempontból régen tapasztalt pikáns párosítást eredményezett: a baszk és a katalán nemzeti ikon, vagyis az Athletic Bilbao és az FC Barcelona csapott össze. A Barca elnöke, Joan Laporta ki is használta az alkalmat, amikor úgy fogalmazott, hogy tulajdonképpen két ország, illetve két országot reprezentáló csapat vívja a finálét. A két csapat szurkolótáborára saját nemzeti színeibe öltözött, a stadionban lengtek a baszk és katalán nemzeti lobogók (valamint egy „Good bye Spain” transzparens is). A mérkőzés előtt hagyományosan lejátszott spanyol himnuszt a több mint 70 ezer ember szinte egyöntetűen kifűtyülte, ebben mindkét tábor

⁴⁹ Összesen hétszer szereztek bajnoki ezüstérmet: 1932, 1933, 1941, 1947, 1952, 1970, 1998.

egy oldalon állt. A meccset élőben közvetítő spanyol köztvévé számított erre, és a himnusz idejére elvette a képet, hogy a tévénézők ne hallják a füttykoncertet. Az incidens nem maradt következmények nélkül. Az egyik spanyol nacionalista alapítvány panasszal fordult az állambiztonsági bírósághoz, mivel szerinte a nézők meggyalázták a füttyel a spanyol nemzet két jelképét, a himnuszt és a jelen lévő uralkodót, ami pedig börtönbüntetéssel sújtandó bűncselekmény. A bíróság azonban a füttyöt a szólásszabadság részeként értékelte.⁵⁰

3.2.6. REAL SOCIEDAD: NÉHÁNY BRAVÚROS ÉV

A Real Sociedad sem ért el túl sok világraszóló diadalt az elmúlt negyedszázadban, az aranykorszakot sosem tudta megközelíteni, és nem kerültek el a hullámvölgyek, bár korábbi múltjához képest voltaképpen nem szerepelt rosszabbul. 1987-ben elhódították a spanyol kupát, a bajnokságban egyszer ezüst-, egyszer pedig bronzérmet szereztek. Ezt követően azonban 2007-ben, negyven év első osztályú szereplés után kiesett a ligából. Csak három év után sikerült visszajutnia, a 2010/11-es szezon újra az élvonalban kezdte meg.⁵¹

3.2.7. A DEPORTIVO ALAVÉS HŐSTETTE

Bő negyven év után, az Alavés 1998-ban jutott fel – harmadszor története során – az élvonalba, és rövidesen óriási nemzetközi sikert ért el a kiscsapat. Először is kivívta az UEFA-kupában indulás jogát, majd 2001-ben óriási meglepetésre bejutott az európai kupasorozat fináléjába.⁵² A csapat gerincét baszk játékosok adták, bár több külföldi is erősítette a keretet. Ez a hihetetlen siker mindazonáltal a szerencse szülte tündérmese, amiben nem játszott szerepet a csapat baszk mivolta – a futball azért is megunhatatlan játék, mert olykor csodák történnek a pályán. A csoda persze nem tartott sokáig, a csapat néhány évvel később kiesett az első osztályból, majd lejtmenetbe került, jelenleg már csak a harmadosztályban szerepel.

⁵⁰ <http://www.mno.hu/portal/651445>

⁵¹ www.realsociedad.com, Historia cím, História del Club alcím.

⁵² <http://www.terra.es/personal2/marueda/alaves/indexeng.htm>

3.2.8. OSASUNA: SIKERES NAVARRAI ÉVTIZEDEK

A demokratizálódás óta a navarrai autonóm közösség területén is zavartalanul ápolható a baszk identitás. A baszk nyelvűek által lakott zónában a tartomány „saját nyelvének” nyilvánított baszk nyelv is hivatalos nyelv, a regionális kormányzat hathatósan támogatja a baszk nyelvet és kultúrát.

Ebben a törekvésében Navarra számíthat a tartomány változatlanul legnépszerűbb és legpatinásabb futballklubjára, az Osasuna-ra is. A klub a demokratizálódás idején felkarolta a baszk nyelvi akadémia munkáját, azóta is a baszk kultúra, kulturális identitás támogatója. A csapat honlapján külön részek szólnak Navarráról, a tartomány történelméről, kultúrájáról.⁵³

Az Osasuna azonban politikai ügyekben nem exponálja magát. Ezt példázza a baszk válogatott 1979-ben játszott nevezetes mérkőzése, amikor a klub nem engedte meg az egyik játékosának, hogy játsszon az írek ellen. Indoklásuk szerint az Euskadi néven játszó csapat Baszkföld tartományt képviselte, a navarrai klub ezért félreérthető politikai állásfoglalásnak érezte, ha ők játékos adnának a keretbe.⁵⁴

A navarrai főváros csapatának szurkolói között nagyon sok a baszk identitású. A szélsőségesebb Osasuna-drukkerek egyben lelkes nacionalisták, az önálló baszk haza hívei, akik a Real Madrid szurkolóit a baszkföldi szélsőségesekhez hasonlóan szintén fasisztáknak tartják.

Ami a csapat történetét illeti a demokratizálódás után az utóbbi három évtized jobbára a sikerekről szól. 1980-ban szűk húsz év után az Osasuna feljutott az első ligába, és ezután másfél évtizedig megszakítás nélkül az élvonalban szerepelt. A 90-es évek első felében a csapat a fénykorát élte, az 1990/91-es szezonban elért negyedik hely csapatcsúcs. Ezt követően kudarcok következtek, hat évre kiesett az első osztályból. A 2000-es évek közepén új aranykor köszöntött be a csapatnál. 2005-ben fennállása óta először bekerült a spanyol kupa fináléjába. Egy évvel később a bajnokság negyedik helyén végzett, a rákövetkező szezonban az UEFA-kupa elődöntőjéig menetelt.⁵⁵

⁵³ www.osasuna.es

⁵⁴ Crolley – Hand 2006: 131. p.

⁵⁵ <http://www.osasuna.es/dev/historia/hitos/sanjuan>, <http://www.osasuna.es/dev/historia/hitos/champions>

A csapatnál ma is részben navarrai futballistákra alapozzák a mindenkori keretet, az első osztályú csapatok között a helyi játékosok aránya szempontjából az élbolyban vannak. A csapat teljesítménye azért is figyelemreméltó, mivel anyagi lehetőségei meglehetősen szerények, az élvonal harmadik legcsekélyebb költségvetéséből gazdálkodik.⁵⁶

3.3. A baszk válogatott

3.3.1. A VÁLOGATOTT ÚJJÁALKULÁSA

A baszk válogatott 1979-ben állt újra össze, ismét Euskadi néven. A csapat elősegítette a baszk egység megeremtődését a nemzeti ügyekben, a baszk nemzeti, politikai és kulturális újjászerveződés egyik fontos elemeként szolgált. A baszk *selección* az első néhány meccsével a baszk nyelv használatáért kampányolt, a jegybevételeket a baszk nyelvű iskolák (*ikastolas*) támogatására fordították (ilyen volt az 1979. augusztusi Írország, és a decemberi Bulgária elleni mérkőzés).⁵⁷ A sport és a kultúra ekkoriban szorosan összefonódott, a futball és a baszk nyelv egyaránt a baszk identitás védelmét, megerősítését célozta.

Az 1979 nyarán Bilbaóban Írország ellen játszott barátságos mérkőzés történelmi találkozó volt, hiszen egy szuverén állam ellen hazai környezetben először lépett pályára a baszk válogatott. A demokratikus fordulat még friss élmény volt, az új alkotmányt még csak egy éve fogadták el, várható volt, hogy a több évtizedes elfojtás után hevesen felszínre törő baszk nemzeti érzést, az indulatokat a mérkőzés még inkább felkavarja. Elképzelhetetlennek tűnt, hogy a meccs mindenféle politikai felhang nélkül, csendben lezajlik. Az sem lehet véletlen, hogy az északír kérdésben érdekelt ír anyaállamot sikerült megnyerni ellenfélnek, a közös érdek összehozta a történelme során oly sokáig elnyomott, önállóságát veszített két nemzetet.

Az országos spanyol sajtó tartózkodott a politikai kommentároktól, igyekezett jelentéktelennek feltüntetni a politikai vonatkozásokat, és szimpla sporteseményként tálalni a mérkőzést. A madridi El País szerint a mérkőzés politikai motivációi marginálisok voltak a szurkolók köré-

⁵⁶ Néhány éve magyar játékosa is van a csapatnak Vadócz Krisztián személyében.

⁵⁷ Gotzon 1998: 129. p. Crolley – Hand 2006: 130. p.

ben is. Ez a megállapítás azonban egyáltalán nem felelt meg a valóságnak, a meccset áthatották a politikai jelentőségű mozzanatok.

A nézőtérén transzparensnek követeltek amnesztiát és szabad hazatérést a diktatúra idején emigráló baszkoknak. A szurkolók politikai követelései a régi baszk jogokra, az autonómia teljes visszaállítására vonatkoztak, ennél messzebb nem mentek. Sok baszk számára a meccs csaknem 40 év szünet után nosztalgiát ébresztett a köztársasági évek függetlensége és a baszk futball akkori nagy korszaka iránt. A közönség a stadion történetének egyik legnagyobb ovációjában részesítette a kapust, José Angel Iribar-t, aki többek között azért lett a baszk futballtörténelem egyik legnépszerűbb alakja, mivel a diktatúra idején is hordta a tiltott baszk zászlót. A mérkőzés előtt nem játszották le a himnuszokat (sem a spanyolt, sem az írt), mivel attól tartottak, hogy a spanyolt a közönség ki fogja fütyülni. A baszk válogatott is gondoskodott a hangulat fokozásáról, szerelésük a baszk zászló színeit adta vissza. Ezen és a következő baszk válogatott meccseken a közönség az elért gólokat mindig „Euskadi, Euskadi” kiáltásokkal ünnepelte. A baszk *selección* mérkőzései a 80-as évek elejéig karneváli hangulatban zajlottak le, igazi baszk nemzeti ünnepekké váltak.⁵⁸

3.3.2. A VÁLOGATOTT TOVÁBBI MÉRKŐZÉSEI

Ezt követően a baszk válogatott számos mérkőzést játszott szuverén országok ellen. A demokratikus fordulat utáni korszak egyik legnagyobb fiaskóját Magyarország ellen szenvedték el, 1980-ban 5–1-re kaptak ki a magyar válogatottól. A nemzeti tizenegy változatos ellenfelekkel méri össze azóta is erejét, az ezredfordulót követő öt évben például játszott Ghána, Kamerun, Marokkó, Uruguay, Honduras, Macedónia és Franciaország csapata ellen, e hat mérkőzéséből hármat megnyert.⁵⁹

A demokratizálódás után meglepő módon a baszk és a katalán válogatott évtizedekig nem mérkőzött meg egymással, pedig most már elvben minden további nélkül nélkülről meglehetett volna. 1971 után hosszú szünet, egészen pontosan 35 év elteltével, 2006-ban találkoztak újra, és a barcelonai Nou Camp stadionban 2–2-es döntetlent értek el. A két válogatott egy évvel később, 2007. december végén a tizenegyedik meccsét játszotta egymással, és 1–1 arányú döntetlen született. Mindkét mérkőzésnek

⁵⁸ Gotzon 1998, Crolley – Hand 2006: 131. p.

⁵⁹ <http://www.origo.hu/sport/focivilag/20061201valsagban.html>

erőteljes politikai felhangjai voltak – önálló nemzetközi státusuk megszerzése mellett demonstrált mindkét csapat. Ezeken a találkozókön az egyetlen katalán győzelem mellett a többi tíz meccsből hatszor a baszkok diadalmaskodtak és nagy döntetlen született.

3.3.3. A BASZK VÁLOGATOTT ÖSSZETÉTELE, BASZK JÁTÉKOSOK

A baszk válogatott hagyományosan nemcsak baszkföldi illetőségű játékosokból áll, a többi történelmi baszk tartomány baszk nemzetiségű futballistái is bekerülhetnek a nemzeti tizenegybe, a csapat tehát nem csak Baszkföld autonóm közösséget reprezentálja, hanem például a navarrai vagy a franciaországi baszkokat is, vagyis az egész baszk nemzetet. A baszk futballválogatott jelszava ezt hangsúlyozza is: „Egy nemzet, egy válogatott”. Példának okáért többször is játszott a baszk válogatottban az 1998-as francia világbajnok, sokszoros francia válogatott Bixente Lizarazu is.

3.3.4. A BASZK VÁLOGATOTT STÁTUSA

A regionális futbalszövetségek jelentős szerepet töltenek be a spanyol futball szervezeti és strukturális felépítésében. Ráadásul nemcsak Baszkföldnek és Katalóniának, hanem az összes autonóm közösségnek ráadásul külön válogatottja lehet, amelyek a spanyol futbalszövetség engedélyével, annak fennhatósága alatt működnek. A Nemzetközi Labdarúgó Szövetség, a FIFA nem veszi fel őket egyenjogú tagként, nem vehetnek részt államok közötti tornákon (pl. világbajnokság, Európa-bajnokság), tétmeccset tehát nem, egyedül barátságos mérkőzéseket játszhatnak.

A 80-as évek eleje óta azonban a baszk és vele párhuzamosan a katalán válogatott nemzetközi státusáról heves vita zajlik. A baszkok és katalánok ugyanis azóta arra törekednek, hogy olyan saját nemzeti csapatuk lehessen, amely a szuverén államok válogatottjaival azonos jogokat élvezne, e cél eléréséért külön szervezeteik tevékenykednek (Esait, illetve Catalunya Acció). Igényük nyilvánvalóan összefügg azzal a megközelítéssel, hogy külön, önálló nemzetnek tekintik magukat. Az 1982-es spanyolországi labdarúgó világbajnokság idején került fel először komolyabban a gondolat, hogy a baszk, illetve a katalán válogatott indulhasson nemzetközi versenyeken, az Európa- és a világbajnokságokon.⁶⁰

⁶⁰ Gotzon 1998.

Elvben erre a spanyol alkotmány alapján lehetőség is nyílna, ám számos politikai és adminisztratív oka van, hogy bármennyire is szeretnének, a baszkok máig nem indulhatnak nemzetközi futballeseményeken. A FIFA az egyedüli illetékes, hogy döntsön arról, mely nemzetek, államok indulhatnak nemzetközi versenyeken, előírása szerint Euskadi csak akkor pályázhatna a hivatalos státusért, ha önálló állam lenne, vagy ha a spanyol labdarúgó szövetség ezt jóváhagyná. Az Európai Labdarúgó Szövetség, az UEFA esetében még reménytelenebbnek tűnik a helyzet, 2001-ben a szervezet statútumát úgy módosították, hogy új tag már csak az ENSZ által elismert független, önálló állam lehet.⁶¹

A baszkok azonban makacs és kitartó emberek, és szívósan törekednek válogatottjuk nemzetközi státusának kivívására. Baszkföld a sportpolitika terén azóta különösen aktív, mióta 1988-ban elfogadták a baszk sporttörvényt. A Baszk Futball Szövetség még abban az évben megalakult, és 1992-ben kezdett el a gyakorlatban is működni. A baszk parlament azóta folyamatosan lobbizik a FIFA-nál és a spanyol kormánynál, hogy tegye lehetővé a baszk fociválogatott nemzetközi státusát. 2007-ben a baszkok a katalánokkal és a galíciaiakkal szövetkezve törvényjavaslatot nyújtottak be a külön válogatottak nemzetközi tornákon való indulásáról. A spanyol kormány és a parlament is visszautasította a javaslatot, a kormányon lévő szocialisták és az ellenzékben lévő néppárti képviselők egyaránt nemmel szavaztak.⁶² Egy évvel később Bilbao utcáin több ezres tömeg követelte, hogy a baszk válogatott tétmérközéseket is játszasson.

Amennyiben a baszkok válogatottja megkapná a nemzetközi státust, akkor a baszk csapatoknak elvben ki kellene vonulniuk a spanyol bajnokságból, és saját pontvadászatot kellene indítaniuk. Ez minden bizonnyal rontaná a baszk labdarúgás színvonalát, hiszen labdarúgóik alacsonyabb nivójú bajnokságban mérettetnének meg. Gazdasági szempontból sem szolgálná a baszk futballt az önállóság, elitklubjaiknak például súlyos anyagi veszteséget jelentene, ha kikerülnének a világ egyik legnézettebb, legnagyobb gazdasági értékű bajnokságából. Rádásul az EB- és VB-selejtezőkön többnyire elvérző válogatott várna a baszkokra, egy kétmillió népeségű ország nem szokott gyakran túljutni a selejtezőkön...

De talán nem is lenne szükséges a spanyol bajnokságból való kivonulás. Más labdajátékok esetében számos példa akad Európa-szerte arra,

⁶¹ Crolley – Hand 2006: 132. p.

⁶² <http://www.origo.hu/sport/focivilag/20070919-nem-jatszhat-tetmeccset-a-katalan-es-baszk-futballvalogatott.html>

hogy egy adott államból egy-egy csapat „áthallgat” a szomszédos ország erősebb bajnokságába (pl. jégkorong, kézilabda). Ez a modell talán a futballban is elképzelhető lehet olyan speciális helyzetben, mint amit a baszkok jelentének, főleg, ha Baszkföld egyébként a spanyol állam fennhatósága alatt maradna.

Záró gondolatok: mi várható Spanyolország világbajnoki címe után?

A következő évek nagy kérdése, hogy erősíti-e az állam iránti lojalitást, a spanyol kötődést a baszkokban a spanyol válogatott történetének első, régóta áhított világbajnoki győzelme, ami az EB-győzelem után két évvel a spanyol labdarúgást soha nem látott magasságokba emelte?

Bár a baszkoknak viszonylag csekély részük volt a válogatott meneteleésében, hiszen a kezdőcsapatba csak a fővárosban játszó baszk játékos fért be, mégis ez az eredmény az összes spanyolországi nemzet közös sikere. Nem úgy, mint az 1964-es spanyol EB-győzelem idején, amikor a Real Madridra építő csapat sikerét Franco kisajátította és a spanyolságot dicsőítette vele, a baszkokat ez az eredmény nem hozta közelebb érzelmileg a spanyolokhoz.

De mi várható most? A spanyolok és a baszkok között egyaránt halatlant népszerűségnek örvendő futballban elért világsikerek nyomán erősödhet a baszk polgárok hispán tudata, mérséklődhetnek a kiválást, az önállóságot szorgalmazó baszk törekvések mind a politika, mind a sportdiplomácia terén. A világ labdarúgásának trónján ülő Spanyolországról és annak futballjáról leválni jóval kevésbé vonzó perspektíva, mint valaha is volt, most nyilván kétszer is átgondolják, hogy mennyire ragaszkodnak ehhez a jövőképhez. Persze az évtizedes vágyak, igények nem fognak egyik pillanatról a másikra eltűnni. A Baszk Nemzeti Párt (PNV) egyik szenátora a világbajnoki cím megszerzése után megjegyezte: a spanyol válogatott diadalára a baszk vagy a katalán nemzeti tizenegy is képes lenne, ha végre hagynák a spanyolok, hogy önállóan indulhassanak.⁶³

Mindenesetre miután a több évtizedes stabil jólét és demokrácia párosa az autonómia kiteljesedésével karöltve tompította a függetlenség

⁶³ Inaki Anasagasti a szenátor. http://www.nol.hu/lap/vilag/20100713-egysegben_unnepeltek_a_spanyolok

iránti vágyat, a futballban elért közös sikerek felerősíthetik ezt a tendenciát, és hozzájárulhatnak az egy államon belüli spanyol-baszk megbékéléshez és harmonikus együttéléshez.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bahamonde, Ángel.: *El Real Madrid en la historia de España*. Taurus, Santillana, Madrid, 2002.
- Ball, Phil. Morbo: *The Story of Spanish Football*. London: WSC Books, 2003.
- Burns, Jimmy: *Beckham és Spanyolország*. Európa, Budapest, 2005.
- Burns, Jimmy: *Barca. A People's Passion*. Bloomsbury, London, 1999.
- Capistegui – Walton (eds): *Guerras danzadas. Fútbol e identidades locales y regionales en Europa*. EUNSA, Pamplona, 2001. Benne: Walton, J.: *Football and Identities: England and Spain.*, illetve MacAlevey, W.: *Football and local identity: The case of Athletic Club de Bilbao, 1911–1932*.
- Castillo, Juan Carlos: *Play Fresh, Play Local: The Case of Athletic de Bilbao*. In: *Sport in Society*, Vol 10, Issue 4, July 2007, 680–697. p.
- Conversi, Daniel: *The Basques, the Catalans and Spain*. London, Hurst & Company, 1997.
- Cortazar, García de – Vesga, González: *Spanyolország története*. Budapest, Osiris, 2001
- Crolley, Liz – Hand, David: *One Nation, one team, one image. Catalunya and the Basque Country in Spain*. In. *Football and European Identity*. Routledge, London, 2006, 119–134. p.
- Douglass, William A.: *Basque politics and nationalism on the eve of the millennium*. Reno: Basque Studies Program, University of Nevada, 1999.
- Etnikumok enciklopédiája*. Budapest, Kossuth, 1993.
- Fernandez-Armesto, Felipe: *Európa népei*. Budapest, Corvina, 1995.
- Getting to know the Basque Country*. Gobierno Vasco Presidencia, Boletíns 2001.
- Gotzon, Joseba: *Historia de la selección de Euskadi de fútbol*. Beitia, Bilbao, 1998.
- Kasper, Michael: *Baskische Geschichte*. Darmstadt, Primus Verlag, 1997.

- Klein András: A baszk nemzeti küzdelem a Franco-korszakban. *Pro Minoritate* 1996/2, 57–63. p.
- Llopis Goig, Ramón: Identity, nation-state and football in Spain. The evolution of nationalist feelings in Spanish Football. *Soccer & Society*, Vol. 9, Issue 1, 2008, 56–63. p.
- MacClancy, Jeremy: Nationalism at play: The Basques of Vizcaya and Athletic Bilbao. In MacClancy (ed.): *Sport, Identity and Ethnicity*. Oxford, Berg, 1996.
- Martialay, Félix.: *Amberes: Allí nació la furia española*. Real Federación Española de Fútbol, Madrid, 2000.
- Matinero – Smith (ed.): *Nationalism and the Nation in the Iberian Peninsula*. Oxford, Berg, 1996.
- Mező Ferenc: A politikai regionalizmus Spanyolországban. *Pro Minoritate* 2000/3–4, 83–97. p.
- Montana, Benjamin Tejerina: Language and Basque Nationalism. In: Matinero – Smith (ed.): *Nationalism and the Nation in the Iberian Peninsula*. Oxford, Berg, 1996, 221–237. p.
- Ruiz Vieytes, Eduardo Javier: A baszkok és a baszk nyelv jogi és politikai helyzete. *Pro Minoritate* 2002/1, 119–136. p.
- Shulman, Jonathan: The last genuine local team: Athletic Bilbao surviving in the Spanish League. In *Dialogues@ru*, Vol 3, Spring 2004, 57–71. p.
- Sipos Katalin: *A regionalizmus történeti és jogi aspektusai*. Budapest, MTA ÁJI, 1993, 26–99. p.
- Tejerina, Benjamin: Protest cycle, political violence and social movement in the Basque Country. *Nations and Nationalism*. Vol 7, Part 1, January 2001, 39–57. p.
- Tihanyi Marietta: Az ETA baszk terrorszervezet története. *Felderítő Szemle* 2003. július, 5–17. p.
- Unzueta, Patxo: Fútbol y nacionalismo vasco. In Seguro, S. (ed.): *Fútbol y pasiones políticas*. Madrid: Editorial Debate, 1999.
- www.athletic-club.net (az Athletic Bilbao honlapja)
- www.osasuna.es
- www.realsociedad.com
- www.cfnavarre.es/euskara
- www.euskadi.net (Baszkföld Autonóm Közösség honlapja)